

მოკლე განხილვა მმართველობის სხვა და სხვა ფორმისა

(1866 წელი)

გაზეთის საკითხავად ძალიან საჭირო არის მმართველობის სხვა და სხვა ფორმის (სახის) ცოდნა. ამის უცოდნელად მკითხველი საპოლიტიკო ამბებიდან თითქმის ვერაფერს გაიგებს, რადგან ჩვენში ამგვარი ცნობები გავრცელებულნი არ არიან. ამისთვის ამაზედ მოკლედ მოლაპარაკება საჭიროდ დავინახეთ.

მმართველობის ფორმას ან სახეს უწოდებენ იმ წესს და დაწყობილებას, რომელიც არსებობს სახელმწიფოში ხალხის სამართავად. განათლებულს და რიგზედ დაწყობილს სახელმწიფოებში ხალხის სამართავად დაწესებულია სამგვარი უფლება: **1. სჯულისდამდები; 2. აღმასრულებელი** ანუ ადმინისტრაციული და **3. სამსჯავრო**. თვითუფლებს იმათგანს განსაზღვრული აქვს საგანი მოქმედებისა. სჯულის-დამდები უფლება გადმოსცემს კანონებს სახელმწიფოში, აღმასრულებელი - მართავს სახელმწიფოს ამ კანონების ძალით, სამსჯავრო - განიხილავს და გადასწყვეტს სადავო საქმეებს. - იმ უმთავრესს უფლებას, რომელიც განაგებს და მართავს მთელს სახელმწიფოს, **უზენაესი უფლება** ჰქვია.

სხვა და სხვა სახელმწიფოში მმართველობის ფორმა სხვა და სხვა ნაირია; უმთავრესი ფორმა ორგვარია: **მონარხიული და რესპუბლიკური**. მონარხიული ეწოდება იმ მმართველობის ფორმას, რომელშიაც უზენაესი უფლება ერთის პირის ხელშია. ამ პირს ჰქვია **მონარხი**¹, ანუ ხელმწიფო და სახელმწიფოს მონარხის ეძახიან. თუ ხელმწიფობა მემკვიდრეობით გადადის ერთის პირისაგან მეორეზედ, მაშინ მმართველობას ეტყვიან **მონარხიულს მემკვიდრეობითს** და თუ ხელმწიფე ამორჩევით ინიშნება, მაშინ - **ამორჩევითს**. როდესაც სახელმწიფოში უზენაესი უფლება რამდენისამე პირების ხელშია, მაშინ ამ სახელმწიფოს რესპუბლიკას უწოდებენ და იმის მმართველობის ფორმა რესპუბლიკური იქნება.

მონარხიული მმართველობა სამ გვარია: **1. დესპოტური; 2. გარემუსაზღვრელი ან აბსოლუტური და 3. გარეშე საზღვრული ან კონსტიტუციური**.

როცა ხელმწიფე თავის ნებაზედ მართავს თავის სამფლობელოს, არ მიხედავს არა კანონს და თავის ქვეშევრდომებს ისე ექცევა, როგორც თვითონ უნდა და ეხალისება, მაშინ ამგვარ მმართველობას **დესპოტურს** ეძახიან. დესპოტურს სახელმწიფოში მმართველობის უფლება დაყოფილი არ არის. თუმცა იქ დაწერილი სჯული არსებობს, მაგრამ საქმით იმას არ ასრულებენ. აქ ხელმწიფის და იმისი მმართველობის ნება სჯულზედ უმაღლესია. მცხოვრებლების სიცოცხლე და

¹ მონარხი ბერძნულად ნიშნავს ხელმწიფეს. ხელმწიფეებს სხვა და სხვა ტიტული ან სახელი აქვთ: იმპერატორი, კაროლი, მეფე, დიდი ღერცოგი, ღერცოგი, დიდი მთავარი, მთავარი, სულთანი, შაჰი, ხანი და სხვ. ამის გამო იმათს სამფლობელოს ეწოდება: იმპერია, საკაროლო, სამეფო, საღერცოგო, სამთავრო, სასულთანო, სახანო და სხვ.

საკუთრება სრულიათ იმათს ხელშია. დესპოტური მმართველობის ფორმა არსებობს მხოლოდ გაუნათლებელ ქვეყნებში, სადაც ხალხი დაცემული და დამონავებულია, მაგალითად, სპარსეთში, ჩინეთში და სხვა აზიის სახელმწიფოებში.

რომელს სახელმწიფოშიაც ხელმწიფე მართო თავის სახელით და უფლებით ამტკიცებს და გამოსცემს კანონებს და ამ კანონების ძალით თვითონ მართავს ხალხს, იმ სახელმწიფოს მმართველობას ჰქვიათ გარემუქსაზღვრელი ან აბსოლუტური და ხელმწიფეს - თვითმპყრობელი, აბსოლუტურს სახელმწიფოებში სამგვარი უფლება (სჯულის-დამდები, აღმასრულებელი და სამსჯავრო) მხოლოდ ხელმწიფეზედ არის დამოკიდებული. ხელმწიფე ნიშნავს მოხელე კაცებს, რომელნიც მართო იმის წინაშე არიან პასუხის მგებელნი.

გარემუსაზღვრულს ან კონსტიტუციურს უწოდებენ იმ მმართველობას, რომელშიაც ხელმწიფის უფლება გარემუქდებულია კონსტიტუციით. კონსტიტუცია ანუ ხარტია არის წესდება, რომელიც განსაზღვრავს ხალხის და ხელმწიფის უფლებას. ამგვარ წესდებას ურთიერთის თანხმობით ხელმწიფე და ხალხის წარმომადგენელი დეპუტატები შეადგენენ და დაამტკიცებენ. კონსტიტუციური მმართველობა არსებობს ყოველს ევროპის სახელმწიფოებში, რუსეთის და ოსმალეთის გარდა.

სხვა და სხვა სახელმწიფოში სხვა და სხვა ნაირი კონსტიტუცია არის; მაგრამ სადაც კონსტიტუცია ნამდვილად არსებობს და არა მართო ქალაქზედ, სადაც იმას საქმით ასრულებენ, იქ უმთავრესი საფუძვლები თითქმის ყოველგან ერთი და იგივეა. ჩვენ აქ შემოვლებით მოვიყვანთ კონსტიტუციურის მმართველობის უმთავრეს საფუძვლებს, ამ მოკლე განხილვაში ჩვენ გვექნება მხედველობაში უფრო ანგლის კონსტიტუცია, რადგანაც ის არის წარმომადგენელი ნამდვილის კონსტიტუციისა და ხალხის თვით-მმართველობისა. ანგლის სახელმწიფო დაწყობილება მაგალითად, აქვთ ევროპაში ყველა განათლებულ ხალხებს და როდესაც ისინი თავიანთ კონსტიტუციას ადგენდნენ, იმას ბაძვიდნენ და იქიდან ბევრი გადმოიღეს.

კონსტიტუციურს სახელმწიფოში გარკვეულია უფლება და უარღესობა, რომელიც ხელმწიფეს აქვს მითვისებული. ამ უფლებას და უარღესობას ხელმწიფის **პრეროგატივი** ჰქვიათ. კონსტიტუციურ ქვეყნებში ხელმწიფე ითვლება სახელმწიფოს თავად. ის არის სახელმწიფოს წარმომადგენელი შიგნით და გარეთ სხვა ხელმწიფოების წინაშე. ის არის თავი სარდალი ჯარისა. იმის სახელით ეძლევა თანამდებობა სახელმწიფოს მოხელეებს. ის არის ჯილდოს და ღირსების მიმცემი. ხელმწიფე არის შეუხებელი პირი: იმის სამართალში მიცემა არ შეიძლება. კანონი მხოლოდ მაშინ მიიღებს ძალას, როდესაც ხელმწიფე დაამტკიცებს; მაგრამ მართო თავის ნებით იმას არ შეუძლიან უწინდელი კანონი მოშალოს ან ახალი გამოსცეს. იმას შეუძლიან აგრეთვე შეუმციროს ან სულ აპატივოს სასჯელი დამნაშავეს, მაგრამ მომატების ნება კი არა აქვს. იმას არ შეუძლიან ხალხს ხარკი დაადვას ხალხის წარმომადგენლების ნება-დაურთველად. ხელმწიფეს თავის საჭიროებისათვის და

სასახლის სარჩენად დანიშნული აქვს ჯამაგირი, რომელსაც სივილ-ლისტი (Civil-list) ჰქვია². ამ ჯამაგირის გარდა იმას ნება არა აქვს ფული გამოიტანოს სახელმწიფოს ხაზინიდან. ტახტზედ ასვლის დროს ხელმწიფემ უნდა დაიფიცოს, რომ ხალხის მართვას დაიწყებს თანახმად კონსტიტუციისა და იმას არ გადაუდგება.

როგორც აქედამ მკითხველი დაინახავს, კონსტიტუციით ხელმწიფეს დიდი უფლება აქვს, მაგრამ ნამდვილად, საქმით ხელმწიფე კი არ მართავს ქვეყანას, იმას მართავს თვითონ ხალხი, ე.ი. ხალხის წარმომადგენელი პირები, რომელთაც ეკუთვნის სჯულის-დამდები უფლება. კონსტიტუციურს ქვეყნებში სამი უფლება ცხადად არის განსაზღვრული და ერთი მეორეს პირდაპირ არ ექვემდებარება. სჯულის დამდები უფლება პარლამენტის ხელშია, აღმასრულებელი - მინისტრების, რომელთაც ხელმწიფე ნიშნავს. მსაჯულებს თუმცა მმართველობა ნიშნავს, მაგრამ იმას არ შეუძლიან ერთხელ დანიშნული მსაჯული თანამდებობიდან გადააყენოს, თუ სამართლით არ დამტკიცდა იმის დანაშაულობა და უკანონო ქცევა. მაშასადამე, მმართველობას სამსჯავრო უფლებაზედაც არა აქვს დიდი გავლენა. ამ სამ უფლებათაგან სჯულის დამდები უფლება უარღესი არის. საქმით მმართველობას პარლამენტი აძლევს მიმართულებას, თუმცა სახელით ხელმწიფე ითვლება სახელმწიფოს მმართველათ. კონსტიტუციურის ხელმწიფის მნიშვნელობა სწორეთ განიმარტება ამ სიტყვებით: ხელმწიფე მეფობს და არა მართავს (Le roi régne, mais ne gouverne pas).

ხალხის წარმომადგენლები შეადგენენ პარლამენტს. პარლამენტი ორად გაიყოფა: ერთს ჰქვია **ქვემო პარლამენტი, დეპუტატთ ან წარმომადგენელთ პალატა**, ეგრეთვე **პალატა კომმუნებისა**. ფრანციაში ამ დეპუტატთ პალატას **სჯულის-დამდებს კორპუსს** ეძახიან (le corps legisatif). მეორეს უწოდებენ **ზემო პარლამენტი, ზემო პალატა**, აგრეთვე **ლორდების ან პერების პალატა**. ფრანციაში და იტალიაში ზემო პალატის მაგიერათ **სენატი** არის.

ქვემო პარლამენტში ხალხისაგან ამორჩეული დეპუტატები სხედან. კონსტიტუციით დანიშნულია ხოლმე, რამდენი დეპუტატი უნდა იყოს ქვემო პალატაში³ და ერთი დეპუტატი რამდენმა მცხოვრებმა და რომელმა ადგილმა უნდა ამირჩიოს. ფრანციაში ყოველს სრულწლოვანს მოქალაქეს აქვს ხმა (კენჭი) დეპუტატების ამორჩევაში. იქ არსებობს საყოველთაო ხმის მიცემა (Всеобщая подача голоса, suffrage universel). სხვა სახელმწიფოებში კი ხმის უფლება (Право голоса) შეძლებაზედ არის დამოკიდებული. კანონით დაწესებულია, რა შეძლების პატრონი უნდა იყოს კაცი, რომ ამორჩევაში ჰქონდეს ხმა. ამ შეძლებას **ცენზი** ჰქვია.

² ანგლიის კაროლევას ეძლევა 386 ათასი და 200 გირვანქა სტერლინგი (ორი მილიონი და ნახევარი მანეთი), ფრანცუზების იმპერატორს - 30 მილიონი ფრანკი, ე.ი. შვიდი მილიონი და ნახევარი მანეთი.

³ მაგალითებრ ანგლიის ქვემო პარლამენტში 654 წევრია, ფრანციის სჯულის-დამდებს კორპუსში - 250-მდე.

ზემო პარლამენტის წევრები უფრო არისტოკრატიის წარმომადგენელი პირები არიან. ანგლიის ზემო პარლამენტში წევრის ადგილი ლორდებს ეკუთვნის შთამომავლობით. იქ სხედან აგრეთვე თანამდებობის ძალით ანგლიის მთავარ-ეპისკოპოსები და ეპისკოპოსები. გარდა ამისა კაროლს შეუძლიან უბოდოს ზემო პარლამენტის წევრობა დამსახურებულს კაცებს. ფრანციაში სენატორებს თვითონ იმპერატორი ნიშნავს.

კონსტიტუციით სახელმწიფოს მმართველად, როგორც ზევითა ვსთქვით, ხელმწიფე ითვლება. ხელმწიფე ნიშნავს მინისტრებს, რომელნიც მართავენ სახელმწიფოს. როცა საჭიროა ახალი სამინისტროს შედგენა, ხელმწიფე მოუწოდებს ერთს პირს, რომელსაც გავლენა აქვს პარლამენტში და მისცემს მას წინადადებას, რომ სამინისტრო შეადგინოს. ეს პირი მოილაპარაკებს პარლამენტის თავკაცებთან და თუ დაატყო, რომ ამათგანი ბევრი თანახმანი იქნებიან იმასთან იმსახურონ და პარლამენტის მეტი ნაწილი იმისი წინააღმდეგი არ არის, მაშინ იკისრებს სამინისტროს შედგენას. ერთის მინისტრის თანამდებობას თვითონ აიღებს და ამასთანავე შეიქმნება პირველი ან თავი-მინისტრი და სხვა მინისტრების თანამდებობას იმათ მისცემს, ვისაც პარლამენტში გავლენა აქვს, იმ განზრახვით, რომ მომატებული რიცხვი დეპუტატებისა მიიძხროს. ყველა მინისტრები შეადგენენ კაბინეტს, რომელსაც პირველი მინისტრის სახელი ეძლევა. მაგალითად, ახლა ანგლიაში პირველ მინისტრად ლორდი როსსელია და ამის გამო ახლანდელს სამინისტროს როსსელის სამინისტრო ჰქვია.

თუმცა მინისტრებს ხელმწიფე ნიშნავს, მაგრამ ისინი მაინც პარლამენტზედ არიან დამოკიდებულნი. პარლამენტს შეუძლია ყოველთვის მოსთხოვოს იმათ ანგარიში მმართველობაში; ისინი არიან პასუხისმგებელნი ყოვლის მმართველობის მოქმედებაში. თუ რამე დააშავეს, პარლამენტს შეუძლიან ისინი სამართალში მისცეს; თუ პარლამენტს არ მოსწონს მათი მართვა და საქმიანობა, გამოაცხადებს, რომ სახელმწიფოს არა აქვსო ნდობა და რწმუნება მინისტრებზედ და ამის შემდგომ მინისტრები სამსახურიდან უნდა გამოვიდნენ. მინისტრები თავიანთს ადგილზედ ვერ დამყარდებიან, თუ პარლამენტის წევრებთანა უმეტეს ნაწილს იმათ მხარე არ უჭირავს.

რასაკვირველია, შესაძლებელი არ არის, რომ ყველა პარლამენტის წევრები ერთის აზრისა და მიმართულებისა იყვნენ. როგორათაც სახელმწიფოში არსებობენ პარტიები, ისე ხალხის წარმომადგენლებშიაც. პარლამენტის წევრმა უნდა იმოქმედოს იმ პარტიის სასარგებლოდ, რომელმაც ამოირჩია თავის წარმომადგენლად და ამის გამო იმას უნდა ჰქონდეს თავის მოქმედების პროგრამა. ერთის მიმართულების წევრები შეერთდებიან ხოლმე, შეადგენენ ერთს პარტიას და ერთად ცდილობენ თავისი პროგრამის ასრულებას. თუ ცოტა რამე განსხვავებაა იმათს პროგრამაში, ერთი ერთმანეთს უთმობენ, რომ უფრო გააძლიერონ თავისი პარტია. ამ ნაირად პარლამენტში რამდენიმე პარტია შესდგება, მაგრამ თავი პარტიები თითქმის ყოველთვის ორია. ასე, ანგლიის პარლამენტში ორი დიდი

პარტია არის: ერთი **ტორებისა** და მეორე **ვიგებისა**. ტორები კონსერვატორები არიან, ე.ი. უნდათ დაიცვან შეუცვლელად ძველი ანგლიის კონსტიტუცია და ამისთვის არ უნდათ, რომ იმაში რამე საფუძვლიანი ცვლილება მოხდეს. ვიგები - ზომიერი პროგრესისტები არიან. ისინი წინააღმდეგნი არ არიან, რომ კონსტიტუციაში მცირე ცვლილება მოხდეს, მაგრამ ძირი-ცვლილება არც იმათ უნდათ. ამ უკანასკნელს დროში ანგლიის ქვემო პარლამენტში გაძლიერდა რადიკალების პარტია, რომელთაც უნდათ მოახდინონ კონსტიტუციაში ძირი-ცვლილება. მცირე პარტიები ხანს ერთს დიდს პარტიას მიემხრობიან და ხან მეორეს. ეს იმაზედ არის დამოკიდებული, თუ რომელთან უფრო ახლოს არიან თავის მიმართულებით, ან რომელი პარტია მეტს შემწეობას აღუთქვამს იმათის პროგრამის აღსრულებაში. თვითეული ამ პარტიებთაგანი იმას ცდილობს, რომ ხელში ჩაიგდოს მმართველობის უფლება., ე.ი. მინისტრებად თავის პარტიის კაცები დანიშნოს და მერმე ისე მართოს სახელმწიფო, როგორც იმისი ინტერესი მოითხოვს. მაგრამ ამის აღსრულებას მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როცა თავის მხარეზედ ეყოლება პარლამენტის უმეტესი ნაწილი. იმ პარტიას, რომელსაც მინისტრების მხარე უჭირავს, **სამინისტრო პარტია** ჰქვია; წინააღმდეგს პარტიას **ოპოზიციას** ეძახიან. პარლამენტში ჩვეულებრივ მინისტრის პარტია მარჯვნივ ზის ხოლმე და ოპოზიციის პარტია - მარცხნივ. ამისთვის პირველს პარტიას ხშირად **მარჯვენა** მხარეს ეძახიან და მეორეს **მარცხენას**.

კანონის პროექტს, რომელსაც ანგლიაში ბილლს ეძახიან, ჯერ ქვემო პალატაში შეიტანენ. ჩვეულებრივ მინისტრები ადგენენ ბილლს და ცდილობენ, თავისის პარტიის შემწეობით, რომ ის პარლამენტმა მიიღოს და დაამტკიცოს. პარლამენტში საქმე ხმის სიმრავლით გადაწყდება. თუ ქვემო პალატაში ბილლი მიიღო ნახევარზედ მეტმა იმ დეპუტატების რიცხვიდან, რომელნიც დაესწრნენ შეყრილობაში ხმის მოკრეფის დროს, მაშინ იტყვიან, ქვემო პალატამ ბილლი მიიღო. შემდეგ ბილლს ზემო პალატაში შეიტანენ. თუ ის ზემო პალატამ მიიღო, ე.ი. ნახევარზედ მეტმა წევრმა ხმა მისცა იმის სასარგებლოდ, მაშინ იტყვიან, ბილლმა ორივე პალატა გაიარაო. თუ ზემო პალატამ არ მიიღო ქვემო პალატისგან დამტკიცებული ბილლი, მაშინ უკან დაუბრუნებს ამ ბილლს თავის შენიშვნებით დეპუტატთ-პალატას. ამ შემთხვევაში მოლაპარაკება მოხდება ორ პალატას შუა, ერთი ერთმანეთს მოსთხოვენ დათმობას და თუ დათანხმდნენ და მორიდდნენ, ბილლი გაივლის, თუ არა და ჩაიშლება. ორივე პალატისგან მიღებულს ბილლს ხელმწიფეს მიართმევენ დასამტკიცებლად. თუ ხელმწიფემ ხელი არ მოაწერა, ბილლი ჩაიშლება, მაგრამ ეს ძალიან იშვიათად მოხდება ხოლმე. როდესაც ხელმწიფე ბილლს ხელს მოაწერს, ის კანონად გადაიქცევა.

პარლამენტში წევრები სიტყვით და ბაასით განიხილავენ საქმეს. თვით სიტყვა პარლამენტი აქედგან წარმოსდგა: ფრანგულულად *parlement* ნიშნავს ლაპარაკს, საუბარს. ერთი რომელიმე პარლამენტის წევრთაგანი წარმოსთქვამს აზრს, წარმოადგენს პროექტს და სიტყვას იტყვის თავის აზრის გასამართლავად. წინააღმდეგის პარტიის დეპუტატი დაუწყებს ჩხრეკას ამ პროექტს, წარმოადგენს

პროექტის ნაკლულევანებას და ყოველის ღონის-ძიებით ცდილობს, რომ პარლამენტმა არ მიიღოს ეს პროექტი. ამ ბაასში სხვანიც მიიღებენ მონაწილეობას, მიეხმარებიან თავიანთი პარტიის დეპუტატებს და გაიმართება პარტიების შეტაკება, ბრძოლა და ბაასი. პარლამენტის ბაასს **დებატს** ეტყვიან. რასაკვირველია ყველანი ერთად არ დაიწყებენ ყვირილს, როგორც ჩვენში კენჭის ყრის დროს მოხდება ხოლმე. პარლამენტის წევრებს რიგით ეძლევათ სიტყვის წარმოთქმის ნება. ამისთვის პარლამენტი ამოირჩევს ხოლმე პრეზიდენტს⁴, რომლის ვალდებულებაა წესის დაცვა დეპუტატთ შიგნით. პრეზიდენტი რიგით აძლევს დეპუტატებს სიტყვის წარმოთქმის ნებას; თუ ვინმე იმათგანი ურიგოთ მოიქცა, შენიშვნას მისცემს და სიტყვასაც წაართმევს; თუ ვინცობაა დეპუტატები ისე გაცხარდნენ, რომ პარლამენტში არეულობა და უწყობა მოხდა, პრეზიდენტი ნება აქვს იმ ჟამათ შეყრილობა დაშალოს და სხვა დრო დანიშნოს დეპუტატების შესაკრებად.

მინისტრების პარტიის და ოპოზიციის შორის განუწყვეტელი ბრძოლაა. ოპოზიციაც ცდილობს გადმოაგდოს ადგილიდან მინისტრები და თავის წევრებს მისცეს იმათი თანამდებობა. ამისთვის ოპოზიციაც ცდილობს უპოვოს მინისტრებს შეცდომილება, ეძებს იმათს მმართველობის ნაკლულევანებას და უკანონო ქცევას; ყოველს იმათს მოქმედებას თვალს ადევნებს, რომ დაიჭიროს რამეში და დაუმტკიცოს პარლამენტს, რომ ქვეყანას ისინი კარგად ვერ მართავენ. ოპოზიციას ადვილად შეუძლიან კვალში ჩაუდგეს მინისტრებს და გაარჩიოს იმათი მოქმედება. ამისთვის, რომ თვითონ კარგად იცის მმართველობის სისტემა. იმათ რიცხვში ბევრნი იმისთანაები არიან, რომელნიც უწინ მინისტრად ყოფილან და მაღალი ადგილები სჭირათ; მაშასადამე, გამოცდილნი და დახელოვნებულნი არიან საქმეებში. მინისტრები იმათ ვერაფერს გამოაპარებენ. საქმის განხილვის დროს პარლამენტს შეუძლიან მინისტრებს მოსთხოვოს ცნობები ამ საგანზე და მინისტრები ვალდებულნი არიან წარუდგინონ ეს ცნობები და აუხსნან საქმის მდგომარეობა. რაც რამ პარლამენტში ითქმება, ყოველივე გაზეთებში იბეჭდება. ამისთვის გაზეთების რედაქციებს ჰყავთ პარლამენტში სტენოგრაფები⁵, რომელნიც სწერენ დეპუტატებისგან წარმოთქმულს სიტყვებს. ამ საშუალებით მთელი ქვეყანა ტყობილობს, რაც რამ პარლამენტში მოხდება.

გაზეთებში გაარჩევენ მინისტრების და პარლამენტის მოქმედებას, წარმოსთქმენ თავიანთს აზრს. გაზეთების გარდა, კონსტიტუციურ სახელმწიფოებში ხალხს სხვა საშუალებაც აქვს თავისის აზრის და სურვილის გამოსაცხადებლად. საქმის გასასჯელად საზოგადო საჭიროებისთვის იქ შეიყრება ხალხი, შეადგენს კრებას, რომელსაც ანგლიურად **მიტინგი** ჰქვია. მიტინგში ზოგიერთნი პირები წარმოსთქვამენ სიტყვას, აუხსნიან ხალხს იმ საქმის გარემოებას, რომლისთვისაც

⁴ ანგლიაში ქვემო პალატის პრეზიდენტს სპიკერს ეძახიან.

⁵ სტენოგრაფი - მსწრაფლ-მწერალი, სტენოგრაფები სწერენ შემოკლებულის ნიშნებით. ისინი ისე დახელოვნებულნი არიან ჩქარა წერაში, რომ ასწრებენ წარმოთქმულის სიტყვების ქალაზედ გადაღებას, ასე რომ არც ერთს ლექსს არ დასტოვებენ.

შეიყარნენ, განსჯიან იმას და გამოაცხადებენ თავის აზრს, თუ როგორ სჯობს ამ საქმის გადაწყვეტა. ამ აზრებთაგანი, რომელიც უფრო მოეწონება კრებას, იმას მიიღებს. მერმე შეადგენენ ქალაქს პარლამენტის სახელზედ, რომ ამა და ამ მიტინგმა ასე გადაწყვიტაო ესა და ეს საქმე და სთხოვენ იმას იქონიოს მხედველობაში ეს აზრი და საქმეც ისე გადაწყვიტოს. ამ გვარს თხოვნას **პეტიციას** ეძახიან. გაზეთების და მიტინგების სჯას და მოთხოვნილებას დიდი გავლენა აქვს პარლამენტზედ. ამისთვის რომ ისინი კარგად გამოხატავენ ხალხის აზრს და სურვილს. ხშირად მოხდება, რომ პარლამენტს არ უნდა შესცვალოს კანონი, მაგრამ ხალხი გაზეთებით, მიტინგებით და პეტიციებით ძალას ატანს და სურვილის წინააღმდეგ აცვლევიანებს კანონს, ან ახალს აწესებინებს. აქედან ცხადი დასაწახავია, რომ ქვეყანას თვითონ ხალხი მართავს.

კონსტიტუციურს სახელმწიფოებში მინისტრები პარლამენტს აძლევენ ანგარიშს სახელმწიფოს შემოსავლის ხარჯში, წარუდგენენ დასამტკიცებლად მომავალი წლის შემოსავალ-გასავლის გაწერას, სთხოვენ დეპუტატებს ნებართვას ახალი გადასახადის დადებაზედ, ან ძველის მოსპობაზედ, ჯარის მოკრებაზედ, ომის დაწყებაზედ, ახალი კანონის დაწესებაზედ და ძველის მოსპობაზედ, ერთის სიტყვით მინისტრებმა, ე.ი. მმართველობამ უნდა მოსთხოვოს ხალხის წარმომადგენელ დეპუტატებს ნება-რთვა ყოველს საქმეზედ, რომელიც კი შეეხება ხალხის საჭიროებას და სარგებლობას.

ხელმწიფე ნიშნავს დროს, როცა პარლამენტი უნდა შეიყაროს. პარლამენტი არ არის ყოველთვის გახსნილი. დეპუტატები წელიწადში ერთხელ მაინც უნდა შეგროვდნენ სატახტო ქალაქში და მაშინ გაიხსნება პარლამენტი, რომლის საქმობაც რამდენსამე თვეს გასწევს და როცა გაათავებს მიმდინარე საქმეებს, ისევ დაიშლება, ამ პარლამენტის ყრილობას **სესიას** ეძახიან. ყოველს სესიის გახსნის დროს ხელმწიფე წარმოსთქვამს პარლამენტში სიტყვას, რომელსაც **ტრონით-სიტყვა** ჰქვია. ამ სიტყვაში ის განიხილავს თავის სახელმწიფოს მდგომარეობას, თავისის მმართველობის მოქმედებას ერთი სესიიდან მეორე სესიამდე და ამასთანავე გამოაცხადებს, თუ როგორ უნდა მომავალში შინაური და გარეგანი საქმეები წარმართოს. ტრონით-სიტყვას მინისტრები შეადგენენ ხოლმე და მაშასადამე, ის იმათს პროგრამას გამოხატავს; ხელმწიფე მხოლოდ წაიკითხავს იმას. ტრონით-სიტყვაზედ პარლამენტი შეადგენს პასუხს. რომელსაც **ადრესს** ეძახიან. ადრესში პარლამენტი გამოაცხადებს თავის აზრს იმ საქმეებზედ, რომელიც ტრონით-სიტყვაში იყო მოხსენებული, მოსწონს თუ არა მმართველობის მოქმედება და პოლიტიკა. თუ პარლამენტმა ადრესში მმართველობის მოქმედება განკიცხა, ეს იმის ნიშანია, რომ ხალხის წარმომადგენლებს მინისტრები არ მოსწონთ და მაშინ სამინისტრო სამსახურიდან უნდა გამოვიდეს.

თუ ხელმწიფეს და იმის მინისტრებს პარლამენტის მოქმედება არ მოსწონთ, იმათ შეუძლიათ ეს პარლამენტი დაითხოვონ და დაშალონ; მაგრამ შემდგომის სესიისთვის ახალი დეპუტატების ამორჩევა უნდა დანიშნონ. უპარლამენტოდ

ხელმწიფე და იმის მინისტრები დიდხანს ვერ მართავენ ქვეყანას ამისთვის, რომ პარლამენტის დაუკითხავად იმათ კანონის გამოცემა არ შეუძლიანთ და კიდევ უფრო იმის გამო, რომ სახარჯო ფული აღარ ექნებათ. როგორც ზევითა ვსთქვით, ყოველს წელს სახელმწიფოს შემოსავალ-გასავლის გაწერას (ბიუჯეტს) პარლამენტი ამტკიცებს და თუ ერთის წლის განმავლობაში პარლამენტი არ შეიყარა, მმართველობა უფულოდ დარჩება. ხალხი ფულს არ გამოიღებს, თუ წლის გადასახადის გაწერაზედ იმის წარმომადგენლებს, ე.ი. პარლამენტის დეპუტატებს ხელი არა აქვთ მოწერილი. ეს უკანაკსნელი უფლება დიდს ღონეს და ძლიერებას აძლევს პარლამენტს. თუ ვინიცობაა ერთი მხრით ხელმწიფოს და მინისტრების და მეორე მხრით პარლამენტს შუა განხეთქილება მოხდა, დეპუტატებს შეუძლიანთ იმათ თული არ მისცენ და რადგანაც მმართველობა უფულოდ ვერ გასძლებს, ამისთვის იძულებული შეიქმნება პარლამენტს დაუთმოს.

პარლამენტის წევრები შეუხებელი პირები არიან. მმართველობას არ შეუძლიან იმათი სამართალში მიცემა. თუ ვინიცობაა პარლამენტის წევრმა დააშავა რამე, მხოლოდ პარლამენტს აქვს ნება ის სამართალში მისცეს და დასაჯოს.

ანგლიის კონსტიტუციის საფუძველი ხალხის თვით-მმართველობა არის. თვითოეულს ქალაქს და მაზრას მართავენ ადგილობრივი მცხოვრებნი მაღალის და საშუალო უწყებიდგან, რომელნიც თავიანთს თანამდებობას უჯამაგიროდ აღსრულებენ. ანგლიაში სრული **დეცენტრალიზაცია** არსებობს, იქ მაზრები და ქალაქები თვითონ განაგებენ თავიანთს შინაურს საქმეებს და ამაში **ცენტრალურს** მმართველობას არ დაეკითხებიან⁶.

ანგლიაში სრული თავისუფლება არის ბეჭდვისა და სიტყვისა. იქ მოქალაქეებს ნება აქვთ მთავრობის დაუკითხავად შეყარონ მიტინგი საზოგადო საქმის გასასჯელად და შეადგინონ ასოციაცია (საზოგადოება, ამხანაგობა). ანგლიელის პირადი თავისუფლება დამყარებულია კანონზედ, რომელსაც ჰქვიაან Habeas Corpus Act (ჰაბეას კორპუს აკტი), ამ კანონის ძალით არავის დაჭერა არ შეიძლება, თუ მსაჯულის მოწერილობა არ არის, რომელშიაც უნდა იყოს მოხსენებული, რომ ამა და ამ კაცს ესა და ეს დანაშაულობა დასწამესო. დატუსადებული მაშინვე უნდა წაუდგინონ მსაჯულს, რომლის განკარგულებითაც ის დაიჭირეს. მსაჯული პასუხისგებას მიეცემა, თუ უმიზეზოდ შეაჩერა დატუსადებულის საქმე. თუ ის მართალი აღმოჩნდა, მაშინვე უნდა გაანთავისუფლოს, თუ არა და სასჯელი უნდა

---

⁶ მმართველობის უმაღლესს სასამართლოებს, რომელნიც ჩვეულებრივ სატახტო ქალაქში იმყოფებიან, ცენტრალურ მმართველობას ეძახიან. რომელ სახელმწიფოშიაც ცენტრალურ მმართველობას დიდი ღონე აქვს და ერევა ყოველს საქმეებში, ისე რომ პროვინციებში იმის დაუკითხველად მცირე საქმეებსაც ვერ გადასწყვეტენ, იმ სახელმწიფოზედ იტყვიან: აქ **ცენტრალიზაცია** არსებობსო. სადაც პროვინციებს დიდი დამოკიდებულება არა აქვთ ცენტრალურ მმართველობაზედ და თვითონ განაგებენ თავიანთს შინაურ საქმეებს, იმ სახელმწიფოზედ იტყვიან: აქ **დეცენტრალიზაცია** არსებობსო.

გადაუწყვიტოს, ან სამართალში უნდა მისცეს, როდესაც თვითონ არა აქვს უფლება სასჯელის გადაწყვეტისა.

თუმცა მსაჯულებს მმართველობა ნიშნავს, მაგრამ სამსჯავრო სასამართლეობში საქმეს ხალხისგან ამორჩეული პირები სწყვეტენ. ანგლიაში არსებობს ჟურის სამართალი (juri), რომელსაც მოახდენენ ხალხისგან ამორჩეული მოფიცე კაცები (присяжные). ისინი სწყვეტენ ყოველს საკრიმინალო (სისხლის სამართლის) საქმეს და აგრეთვე სამოქალაქოსაც, თუ ერთმა ან ორივემ მოჩივარე მხარემ მოითხოვა, რომ იმათი დავა ჟურის სამართალით გადასწყდეს, საქმის გარჩევის დროს თორმეტი მოფიცე უნდა დაესწროს. მოფიცეებს წარმოუდგენენ საქმის გარემოებას და შემდეგ იმათ უნდა წარმოსთქვან თავისი აზრი: ამა და ამ საქმეში ესა და ეს კაცი დანაშაულია თუ არა. თქვეს, არ არისო დანაშაული, სამართალში მიცემული კაცი, მაშინვე განთავისუფლდება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ე.ი. თუ მოფიცეებმა ის დანაშაულად იცნეს, მაშინ მსაჯული დასდებს სასჯელს, რომლისაც ღირსია კანონით.

წინათ ვსთქვით, რომ დასავლეთ ევროპაში, ყველა მონარხიულს სახელმწიფოებში არსებობს კონსტიტუციური მმართველობა. მაგრამ კონსტიტუცია ნამდვილად არის დამყარებული მხოლოდ ანგლიაში, ბელგიაში, ლოლლანდიაში, შვეციაში, იტალიაში და ზოგიერთს გერმანიის მცირე სახელმწიფოებში. დანარჩენს ევროპის ქვეყნებში კონსტიტუციური მართებლობა კიდევ ვერ არის კარგად დამყარებული; ხელმწიფეები და მინისტრები ხშირად არ აღსრულებენ კონსტიტუციას, ცდილობენ, რომ გააძლიერონ ადმასრულებელი უფლება და სჯულის-დამდები დაამცირონ. ამის გამო დრტვინვა და უკმაყოფილება იბადება ხალხში; ხალხის წარმომადგენლებს და ხელმწიფის შუა მოხდება ხოლმე შეტაკება და განხეთქილება, რომელიც ზოგჯერ თავდება რევოლუციით, ე.ი. ხალხის ადგომით და მმართველობის გამოცვლით. ასე კონსტიტუციის შევიწროების და დარღვევის გამო ამ XIX საუკუნეში ორჯელ მოხდა ფრანციაში რევოლუცია. ერთხელ - 1830 წელს, ივლისის თვეში და ამისთვის იმას ივლისის რევოლუციას უწოდებენ, ხალხმა ტახტიდამ გადმოაგდო კარლი X, ბურბონის დინასტიიდან⁷ და ამოირჩია ხელმწიფედ ლუი-ფილიპე, ორლეანის დინასტიიდან. მაგრამ შემდგომში ამანაც დაიწყო ქცევა კონსტიტუციის წინააღმდეგად და ბოლოს დროს მოინდომა იმისი შევიწროება. ამისთვის ადგა ხალხი, 1848 წელს მოხდა რევოლუცია, რომელსაც თებერვლის რევოლუციას ეძახიან, ამისთვის რომ ის თებერვლის თვეში დაიწყო. ლუი-ფილიპე ტახტიდამ გადმოაგდეს და ფრანციაში რესპუბლიკა დაწესდა. ამ რესპუბლიკის პრეზიდენტად ხალხმა ამოირჩია ლუი-ნაპოლეონ ბონაპარტე, პირველის ნაპოლეონის ძმისწული. ლუი-ნაპოლეონმა მოსპო რესპუბლიკური მმართველობა ფრანციაში, 1852 წელს ფრანცუზების იმპერატორად გახდა და სახელი დაირქვა - ნაპოლეონ III. ამ დროს იმან თვითონ შეადგინა და გამოსცა კონსტიტუცია, რომელიც ახლა არსებობს ფრანციაში. ეს კონსტიტუცია ძალიან

⁷ დინასტია - გვარი ხელმწიფისა

დიდს უფლებას აძლევს ხელმწიფეს, ასე რომ ახლა ნაპოლეონი თითქმის ისე მართავს თავის სახელმწიფოს, როგორც თვითმპყრობელი. ამასთანავე სჯულის-დამდები უფლება ფრანციაში ძალიან შევიწროებულია. სენატის წევრებს თვითონ იმპერატორი ნიშნავს, მაშასადამე, იქ იმისი მომხრე კაცები სხედან: სჯულის-დამდების კორპუსის დეპუტატების ამორჩევაზედ მმართველობას დიდი გავლენა აქვს, ასე რომ იმათ რიცხვში უმრავლესს ნაწილს ყოველთვის მმართველობის მხარე უჭირავთ. გარდა ამისა, ფრანციაში სჯულის-დამდებს კორპუსს არა აქვს, როგორც იტყვიან, **ინიციატივის** უფლება, ე.ი. იმას არ შეუძლიან თვითონ დაიწყოს სჯა რომელსამე ხალხის საჭიროებაზედ და მოითხოვოს ახალის კანონის დადება ან ძველის შეცვლა. ეს უფლება მმართველობას ეკუთვნის. მმართველობა შეადგენს ხოლმე კანონის პროექტს და სჯულის-დამდებმა კორპუსმა ის ან ისე უნდა მიიღოს, როგორც წარმოუდგინეს, ან სულ უარი უნდა უთხრას, იმის გამოცვლის და გასწორების ნება არა აქვს. ამასთანავე მინისტრები ფრანციაში პასუხის-მგებელნი არ არიან სჯულის-დამდების კორპუსის წინაშე. იმათ ნიშნავს იმპერატორი, რომელსაც პირდაპირ ემორჩილებიან და ანგარიშს აძლევენ თავიანთს სამინისტრო საქმეებში. მინისტრებს ერთი მეორეზედ დამოკიდებულება და კავშირი არა აქვთ; ისინი კაბინეტს არ შეადგენენ. - აქედამ ადვილი დასანახავია, რომ ფრანციაში არ არსებობს ნამდვილი კონსტიტუციური მმართველობა. აღმასრულებელი უფლება, რომელიც ფრანციაში მეტად შემძლეა, რადგან იქ ძლიერი ცენტრალიზაცია არსებობს, იმპერატორის ხელშია; სჯულის-დამდები უფლებაც იმას ემორჩილება, ასე რომ როგორი კანონიც უნდა, იმ კანონს მიაღებინებს; მსაჯულებსაც იმპერატორი ნიშნავს, მაშასადამე, სამსჯავრო უფლებაზედ დიდი გავლენა აქვს.

ჩვენ წინათ ვსთქვით, რომ იმ სახელმწიფოს, რომელშიაც უზენაესი უფლება რამდენიმე პირის ხელშია, რესპუბლიკა ჰქვიათ. რესპუბლიკური მმართველობაც სხვა და სხვა გვარია. როდესაც რესპუბლიკას მართავენ არისტოკრატები, იმას ეძახიან **არისტოკრატიულს**; თუ უზენაესი უფლება რესპუბლიკაში რამდენიმე გვარმა ან პირმა ჩაიგრო ხელში, მაშინ ამ მმართველობას **ოლიგარხულს** უწოდებენ. როდესაც ერთი კაცი მოიგდებს ხელში უზენაესს უფლებას რესპუბლიკაში, იმას **ტირანს** ეტყვიან და ამ გვარს მმართველობას **ტირანიას**. თუ რესპუბლიკას მართავენ მთელის ხალხისგან ამორჩეული კაცები, იმის მმართველობას **დემოკრატიულს** ეძახიან⁸.

---

⁸ ყველა ეს სახელები ბერძნული და ლათინურია. ძველს საბერძნეთში და რომში რესპუბლიკური მმართველობა არსებობდა. იქაურს რესპუბლიკურს მმართველობას სხვა და სხვა ფორმა ჰქონდა, ამის და გვარად იმის დასანიშნავად სხვა და სხვა სახელი შესდგა, რომლებიც ცხადად გამოხატავენ თავის მნიშვნელობას. ასე სიტყვა რესპუბლიკა ლათინურად ნიშნავს საზოგადო საქმეს (რეს- საქმე და პუბლიკა - საზოგადო), რადგანაც ამგვარს მმართველობაში სახელმწიფო საქმეები ყველას ეკითხება. - არისტოკრატია ბერძნულად ნიშნავს წარჩინებულების მმართველობას (არისტოს - უკეთესი, წარჩინებული; კრატია - უფლება, მართვა). ოლიგარხია - ცოტა პირების მმართველობა (ოლიგოს - ცოტა, მცირე; არხე - უფროსობა, მართვა); დემოკრატია - ხალხის მმართველობა (დემოს - ხალხი, კრატია - უფლება).

ეს სხვადასხვა ფორმები რესპუბლიკურის მმართველობისა არსებობდნენ წინათ, ძველს საბერძნეთში, რომში, კართაგენში და საშუალო საუკუნეებში ევროპის სხვადასხვა სავაჭრო ქალაქებში. ყველა ახლანდელს რესპუბლიკებს დემოკრატიული მმართველობა აქვთ. რესპუბლიკური მმართველობა ახლა უფრო ამერიკაში არის გავრცელებული. აქაურს სახელმწიფოებში, გარდა ბრაზილიისა და მეხიკისა⁹, ყოველგან რესპუბლიკური მმართველობა არსებობს. ევროპაში შვიდი რესპუბლიკაა: 1. შვეიცარია, 2. სან-მარინო (პატარა მხარე იტალიაში), 3. ანდორა (პატარა მხარეა ისპანიაში) და ოთხი გერმანიის ქალაქები: ფრანკფურტი მაინის მდინარეზედ, ბრემენი, ღამბურგი და ლუბეკი.

ახლანდელს დროში ყველა რესპუბლიკაზედ უფრო შესანიშნავი არის ჩრდილოეთის ამერიკის შეერთებული შტატები. ამ სახელმწიფოს წესი და დაწყობილება მაგალითად აქვთ სხვა რესპუბლიკებს. ამისთვის ჩვენ აქ მოკლედ გავსინჯავთ იმის მმართველობის ფორმას. ჩრდილოეთის ამერიკის დიდი რესპუბლიკა შემდგარია 36 ნაწილისგან, რომელთაც შტატები ჰქვიათ და ამის გამოც ამ სახელმწიფოს უძახიან შეერთებულ შტატებს. ის არის კავშირი ან ფედერაცია შტატებისა. თვითეულს შტატს აქვს თავისი საკუთარი მმართველობა, რომელიც მართავს შტატს და განაგებს თავის შინაგან საქმეებს. იმ გვარის საქმეებისთვის, რომელიც მთელს კავშირს შეეხება, არის დაწესებული საკავშირო ან ფედერატიული მმართველობა. შეერთებულს შტატებში საკავშირო მმართველობა რესპუბლიკის პრეზიდენტის და კონგრესის ხელშია. აღმასრულებელი უფლება ეკუთვნის პრეზიდენტს. ის არის თავი რესპუბლიკისა, ჯარის და ფლოტის უფროსი; ის ნიშნავს სტატს-სეკრეტრებს (მინისტრებს), ელჩებს და მოხელე კაცებს სხვა და სხვა თანამდებობაზედ რესპუბლიკაში. პრეზიდენტს ირჩევს მთელი ხალხი 4 წლის ვადით. სჯულის-დამდები უფლება კონგრესის ხელში არის. კონგრესს შეადგენენ წარმომადგენელთ პალატა და სენატი. კონგრესის წევრებს ხალხი ირჩევს. პალატაში წარმომადგენლებს შტატები ირჩევენ მცხოვრებლების რიცხვის დაგვარად. სენატში თვითოეული შტატი გზავნის 2 სენატორს. როგორც კონსტიტუციურს სახელმწიფოში, ისე ამერიკის რესპუბლიკაშიც, კანონის პროექტი ბილლი, მხოლოდ მაშინ შეიქმნება სჯულად, როდესაც წარმომადგენელთ პალატა და სენატი დაამტკიცებენ და ამასთანავე პრეზიდენტიც ხელს მოაწერს. მაგრამ კონსტიტუციურს სახელმწიფოებში ბილლი, პარლამენტისგან დამტკიცებული, დაიშლება, თუ ხელმწიფემ თანხმობა არ გამოაცხადა; შეერთებულ შტატებში კი პრეზიდენტის უარ-ყოფა (veto) ვერ ჩაშლის ბილლს, როდესაც პრეზიდენტი ბილლის წინააღმდეგი არის, იმან უნდა დაუბრუნოს ეს ბილლი კონგრესს და წარმოადგინოს მიზეზი, რომლის გამო ის მავნებლად რაცხს ახალს კანონს.

---

⁹ ამ უკანასკნელს დრომდის მეხიკაში რესპუბლიკა იყო. 1864 წელს ფრანგულების ჯარის შემწეობით აქ იმპერია დაარსდა და ფრანგუზის იმპერატორმა ნაპოლეონმა III მეხიკის იმპერატორობა მისცა ავსტრიის იმერატორის ძმას მაქსიმილიანეს. ამის გამო მეხიკაში დიდი აღრეულობაა, რესპუბლიკური პარტია გაუდა იმპერატორს; იმათ და იმპერატორის ჯარებს შუა განუწყვეტელი ბრძოლაა.

კონგრესმა ახლად უნდა განიხილოს ეს ბილლი პრეზიდენტის შენიშვნით და თუ ორმა მესამედმა ამის წევრებთანგანმა ხელახლა მიიღო ბილლი, მაშინ ის კანონად გადაიქცევა პრეზიდენტის ნება-დაურთველადაც. თუ არა და ბილლი გაუქმდება. სამი უფლება: სჯულის-დამდები, აღმასრულებელი და სამსჯავრო შეერთებულს შტატებში უკეთ და უფრო სწორედ არის განსაზღვრული, ვინემ ევროპის კონსტიტუციურ სახელწიფოებში. სამივე უფლება ხალხისგან წარმოსდგება. აღმასრულებელის უფლების თავს, პრეზიდენტს, და სჯულის-დამდებს უფლებას, კონგრესს, როგორც ზევითა ვსთქვით, ხალხი ირჩევს. მსაჯულებსაც, რომლების ხელშია სამსჯავრო უფლება, ხალხი ირჩევს, ასე რომ ეს უფლებაც თავისუფალია; ის დამოკიდებული არ არის აღმასრულებელის და სჯულის-მდების უფლებაზედ. კონსტიტუციით სამივე სახელმწიფო უფლება ისეა განსაზღვრული, რომ ერთს უფლებას არ შეუძლიან მეორის დამორჩილება და ხელში ჩაგდება. ამის გამო ვერც ერთი უფლება ვერ გაძლიერდება ისე, რომ ხალხის თავისუფლების შევიწროება შეეძლოს. პრეზიდენტი და ყველა სამოქალაქო მოხელე კაცები შეერთებულს შტატებში პასუხის-მგებელნი არიან თავის მოქმედებისათვის ხალხის წინაშე. თუ ვინიცობაა, იმათ შესწამეს და დაუმტკიცეს რესპუბლიკის და კონსტიტუციის მუხანათობა, მაშინვე სამსახურიდამ დაითხოვებიან და მიეცემიან შესაფერის სასჯელს.

შეერთებული შტატების მოქალაქენი სჯულით ყველანი თანასწორნი არიან, შთამომავლობით ერთს მეორეზედ არავითარი უპირატესობა არა აქვს. არავის არა აქვს ნება სახელ-იწოდოს რომელიმე სათავადო ან სააზნაურო ტიტულით. კონგრესსაც არა აქვს უფლება დააჯილდოვოს რომელიმე მოქალაქე სათავადო ან სააზნაურო ტიტულით. თუმცა სჯულის-დამდების უფლება კონგრესის ხელშია, მაგრამ ეს უფლებაც შეზღუდულია. შ.შ. მოქალაქენი ისე ფრთხილნი და ეჭვიანნი არიან იმათის თავისუფლების შესახებს საქმეებში, ისე ერთგულნი არიან თავის კონსტიტუციისა, რომ თავიან წარმომადგენლებსაც არ აძლევენ ნებას იმის საფუძვლებს შეეხონ.

ამერიკის რესპუბლიკაში სრული თავისუფლებაა სიტყვის ბეჭდვისა და სვინიდისისა, ე.ი. სარწმუნოებისა; ვისაც რა სარწმუნოება მოსწონს, იმ სარწმუნოების აღიარება შეუძლიან. კონგრესს არა აქვს ნება გამოსცეს ამ თავისუფლების შემავიწროებელი კანონი. კონგრესს აგრეთვე არა აქვს ნება შეაყენოს Habeas Corpus -ის მოქმედება იმ შემთხვევის გარდა, როდესაც ამ წესდების შეყენებას მოითხოვს საზოგადო კეთილ-მდგომარეობა, აღრეულობის და მტრის თავდაცემის დროს.

თვითოეულს შტატს იმგვარი დაწყობილება აქვს, როგორც მთელს კავშირს. სჯულის-დამდები უფლება, მთელის კავშირისავით, ორის პალატის ხელშია - სენატის და წარმომადგენელთ პალატისა. სენატორებს და წარმომადგენლებს აქაც ხალხი ირჩევს. აღმასრულებელი უფლება შტატებში ეკუთვნის ლუბერნატორს, ხალხისავე აღმორჩევით. მსაჯულებიც ხალხისგან აღმორჩული პირები არიან.

ჩრდილოეთის ამერიკის რესპუბლიკაში სრული დეცენტრალიზაცია არსებობს. როგორც ზევითა ვსთქვით, შტატები თვითონ განაგებენ თავიანთ საკუთარ საქმეებს; კავშირის ცენტრალურს მმართველობას ნება არა აქვს ამ საქმეში გაერიოს. გადა ამისა, შტატებშიაც მაზრების, ქალაქების და სოფლების საზოგადოებებს თვითმმართველობა აქვთ მინიჭებული, ე.ი. თვითონ განაგებენ... თავიანთს ჩვეულებრივს საქმეებს.

ტექსტის ციფრული ვერსია მოამზადა: **ნინო დალაქიშვილმა**

გორი

6 აპრილი, 2020 წელი

#დარჩისახლში